

na co můžeme být hrdí. Aktéry těch příběhů byli živí lidé, žili a žijí mezi námi, jsou to skuteční, ne románoví hrdinové. A my mnohdy ani netušíme nic o jejich skromnosti, o jejich soukromí, protože dlouho, i po devětaosmdesátém, byly jejich životy tabu. A druhý ohlas reagoval na otázku, co vnímal respondent jako přínosné pro dnešní dobu: *Tento festival je obrovsky důležitý, na tato témata se nesmí nikdy zapomenout, na to, kolik lidských životů bylo zmařených, na to, jaká svinstva se děla. Nejsou to samozřejmě témata jednoduchá, ale myslím si, že velice potřebná. Na výpovědi pamětníku jen tak nezapomenu.*

V listopadu 2021 se konal druhý ročník festivalu dokumentárních filmů *Nezломní a obětovaní*. Uskutečnil se ve dnech od 10. do 14. listopadu 2021. Tento ročník probíhal nejen v kině Bio Oko, ale první a poslední den nově i v Domě pážat na Hradčanech, v němž se bude po nutné rekonstrukci nalézat stálá expozice a sídlo Muzea paměti XX. století. Kromě projekcí se mohli návštěvníci těšit i z výstavy výtvarníka Pavla Vošického, komentovaných ukázek propagandistických filmů nebo koncertu.

Vzhledem k tomu, že v květnu 2021 uplynulo sto let od vzniku Komunistické strany Československa, byl letošní ročník festivalu zaměřen převážně na dokumenty vracející se k době komunistické éry — počínaje portréty stranických prominentů, uvíznuvších v smrtící smyčce, kterou sami pomáhali plést, přes úvahy nad tím, co byla tzv. šedá zóna, až k příběhům lidí, kteří se ve všeobecné depresi 70. let rozhodli žít svůj život svobodně — ať už se jednalo o univerzitní profesory nebo undergroundové hudebníky. I letos se objevily na programu nejen české snímky, ale i filmy z Polska, Maďarska a Běloruska. Hlavní část festivalu vrcholila projekcí slavného francouzského filmu Costy Gavrasy *Doznání*, který byl natočen v roce 1970 podle stejnojmenné knihy Artura Londona. Stejně jako loni byly neoddělitelnou součástí festivalu diskuse s historiky i režiséry. A protože Muzeum paměti XX. století považuje vzdělávání za jedno ze svých prioritních posláních, na program byly letos zařazeny speciální tematické dopolední bloky pro školy. Už nyní je patrné, že školy mají o tuto formu přibližování minulosti zájem. ■

Muzeum jako edukační médium

Jan Samohyl

Na podzim roku 2019 vzniklo v Praze Muzeum paměti XX. století. Vznikla paměťová instituce reflektující minulé století v jeho historických, politických, společenských a kulturních kontextech, ale vznikla tím zároveň možnost se nově a aktuálně podívat na fenomén dvacátého století. Fenomén, který opakovaně vyvolává diskuze, otázky, ale také potřebu odborné reflexe, zvláště se zřetelem na mladou generaci. S existencí každého muzea je spojena výzva, jak předávat informace veřejnosti a zvláště mladým lidem. Tedy jak naplnit jeho vzdělávací a výchovnou roli. V dnešní muzejní pedagogice je zřejmý požadavek, aby tato informace nebyla povrchním sdělením, ale aby se stala hlubokým a zvnitřněným prožitkem (z latinského *in — v; forma — tvar, smysl*). Tento prožitek se pak má dotýkat poznání, pochopení, ale i emocí a životních postojů.

Podle Usnesení Zastupitelstva hlavního města Prahy č. 9/9 z 19. září 2019 patří k cílům zapsaného ústavu Muzeum paměti XX. století (podle článků 4 a 5) *zachování historické paměti v souvislosti se vznikem, existencí a pádem totalitních režimů na území Československa a dále také připomínat odpůrce a oběti totalitních režimů a přispět k pochopení modelů autoritativního vládnutí*. Muzeum má tedy cíl badatelský, odborný, ale vzhledem k utrpení mnoha lidí v minulém století také roli pietní. To jsou momenty velmi důležité, ale důležitá je i rovina prezentační či spíše edukační. Muzeum je také deklarováno jako *instituce paměťová, sbírkotvorná, vzdělávací a osvětová*. Právě tato rovina edukační je důležitým úkolem muzea. V současné době pracujeme na nové expozici a zároveň realizujeme různé činnosti, které se také mají obracet na žáky a studenty škol všech stupňů. Proces prezentace muzea tedy nekončí vystavením sbírkových předmětů. Prezentace

slouží ke zprostředkování poznání, k edukaci a celkové interpretaci tématu širší veřejnosti. Také proto se do muzejních expozic zavádějí inovativní, didaktické a další prvky, jež posilují jejich výpovědní hodnotu.

V tomto textu bych se chtěl v souvislostech současné muzejní pedagogiky, moderní tvorby expozice, ale také vzhledem ke své letité praxi pedagoga krátce zamyslet nad parametry nové paměťové instituce z hlediska edukace. Základní vizí nového muzea by mělo být „muzeum jako edukační prostředek“. Vedle teoretického nastínění budoucího muzea a jeho expozice s důrazem na jeho edukační roli se v závěru textu podíváme na dnešní situaci a možnosti. Další činnosti muzea mimo vlastní expozici jsou významné zvláště v dnešní době, kdy standartní výuka ve školách probíhá formou distančního vzdělávání.

Muzeum jako prostředek předávání poznání a hodnot

Muzeum musí primárně usilovat o předávání vědění a hodnot návštěvníkům. Zároveň musí mít také ambici formovat názory a postoje, a to zvláště u mladé generace. Vzdělávání je přirozenou potřebou každého člověka, která se více nebo méně rozvíjí v průběhu celého života. Pochopitelně jsou podstatné okolnosti a další souvislosti, které tuto potřebu formují. Touto potřebou rozumíme přirozený potenciál člověka k poznávání a permanentnímu rozvoji svých znalostí, schopností, postojů a názorů. Život člověka, a to zvláště v mladším věku, provází potřeba poznávat, touha po sebenaplnění, tendence k prohlubování svých životních zkušeností, promýšlení všech kontextů emocionálního, sociálního a duchovního života. Poznávání historických momentů, zvláště událostí a dramata minulého století, jsou zřejmým motivem hledání odpovědí na základní otázky, které si v životě klademe. Jistě, vzdělávací potřeby jsou u různých lidí rozdílně intenzivní, dá se však předpokládat, že návštěvníci muzeí patří k lidem, kteří obecně tyto potřeby pociťují silněji. Zároveň mají snahu tyto momenty rozvíjet

u svých rodinných příslušníků, svých žáků či studentů a podobně.

Současná muzejní pedagogika si velmi dobře uvědomuje problematický vztah mezi informacemi a poznáním. Poznání sice obsahuje dané informace, ale nelze je redukovat jen na ně. Informace mohou zůstat jen v povrchní rovině a nestanou se hlubší součástí myšlení lidí, kteří expozice navštěvují. Jako překonaný tedy chápeme formalistický přístup k expozici, kdy je návštěvník seznamován jen se samotným vystavovaným předmětem. Proces poznávání významně posiluje přístup kontextuální, kdy přistupujeme k tématu v různých souvislostech. Tedy předměty se dávají do kontextu s myšlenkami doby, hodnotami a dalšími sociálními a historickými okolnostmi.

Vystavované předměty vstupují do interakce s návštěvníkem, a to má zásadní význam pro edukaci. Vystavovaný předmět zároveň nemá informovat jen o sobě, nýbrž i vyvolávat otázky. Právě kladení si otázek a hledání odpovědí je způsobem formování člověka v silném slova smyslu. Tyto postoje pak napomáhají posilovat demokratickou kulturu ve společnosti, svobodné postoje občanů a společenské hodnoty.

Každá muzejní expozice může být pokládána za edukační médium. Avšak instituce, která se zabývá tématy dvacátého století, je významněji prostředkem sdělování a sdílení jmenovaných hodnot. V realizaci kontextuálního přístupu v tvorbě moderní expozice jsou důležité i moderní prostředky a metody. Expozice musí vycházet návštěvníkům aktivně vstříc a odpovídat na jejich vzdělávací potřeby. V souvislostech řečeného promýšlíme takovou expozici, která by byla účinná a podnětná jako edukační médium. Jedná se o různé nabídky zajímavých témat, konkrétních podnětů v podobě muzeálií, ale i didaktických a zábavných exponátů. Způsoby prezentace v kontextech také významně návštěvníkům usnadňují pochopení témat expozice. Je potřeba zohledňovat různé cílové skupiny, návštěvníky s handicapem a především celkové vyznění muzea. Celkový „zážitek muzea“ je dalším klíčovým tématem.

Optimální prožitek a klima muzea

Každé muzeum usiluje o celkový optimální prožitek (tzv. flow effect) celého muzea. Na tomto výsledku se podílí řada faktorů, které musejí být zohledněny při tvorbě expozice, ale také při realizaci celého muzea ve všech kontextech, včetně propagace, PR a podobně. Řada těchto faktorů funguje jen ve vzájemné kooperaci, ale také vyžaduje určitou reflexi a spolupráci návštěvníků. V dnešní době se hovoří často o přátelském a uživatelsky přívětivém muzeu. Toto se týká celého muzea, nejen expozice samotné. Vize „přátelského muzea“ musí být zohledněna při samotné tvorbě expozice. Týká se to nápaditosti, interaktivity, edukačního potenciálu, ale i citlivosti vůči různým cílovým skupinám návštěvníků. K celkovému dobrému klimatu muzea přispívají doprovodné akce, snadná orientace a přístup do budovy, odpočinkové zóny, prvky vhodné pro rodiny a děti, tedy celková péče o návštěvníky. V konkurenci různé kulturní nabídky a pestrých možností trávení volného času, zvláště v Praze, se dnešní muzea musejí prosadit nejen kvalitou vlastních expozic, ale také schopností je profesionálně prezentovat.

V případě paměťových institucí, které se orientují na dramatická témata dvacátého století je významný i určitý prostor pro pietu a kontemplaci. Tyto přístupy jsou diskutované v dnešní muzeologii. Rozlišujeme typ muzea kontemplativního a typ muzea aktivního. Někdy se také rozlišuje mezi expozicemi introvertní a extrovertní. Muzeum kontemplativní zdůrazňuje usebrání a promyšlení impulsů a témat. Naopak aktivní muzeum představuje zajímavé problémy, vyzývá k tvorbě, reakci a celkovému aktivizování návštěvníka. V našem případě je vhodná kombinace obou přístupů, a to i vzhledem k cílovým skupinám, jako jsou školy.

V hledání optimálního prožitku používají autoři expozic také tzv. „wow“ efekt. Tedy jakýsi překvapivý, silný prožitek. Podle našeho názoru by tento zážitek měl být přenechán exponátům a vlastnímu myšlení návštěvníků. Zvolené metody, zvláště v tak myšlenkově a emotivně náročném tématu, jako je dvacáté století, je třeba vždy pečlivě vztáhnout k cílům a celkové vizi muzea. Pro

celkový úspěch expozice jsou edukačně významné i takové metody jako neformálnost prostředí, originalita sbírkových předmětů, odborná kvalita zpracovaných informací a podobně. Přesto rozhodující je vlastní osobní pochopení, přijetí a zpracování nabízených témat návštěvníkem. Atmosféra a klima muzea představuje důležitý prvek jeho efektivity a jeho zprostředkování edukace a formativních účinků expozice.

Muzejní expozice se oproti jiným typům výstav vyznačuje specifickým charakterem exponovaných předmětů a souvisejících prvků. V první řadě se jedná o muzeálie, často originální vystavované exponáty. To s sebou nese vyšší míru autenticity a s ní sílu prožitku a oslovení návštěvníka. Prvek prezentace autentických objektů zvláštního významu a práce s těmito objekty je snad nejpodstatnějším aspektem muzejní prezentace. Z hlediska poznávacích procesů bývá tím, co ji činí účinným edukačním médiem.

Vedle muzejních exponátů rozlišujeme také objekty nemuzeální hodnoty: jedná se o kopie, faksimile, reprodukce, odlitky, rekonstrukce, modely, makety a podobně. Tyto exponáty mohou mít ale významné didaktické nebo zábavní využití. Zde je možno použít nových médií a interaktivity. Umístění těchto předmětů do expozice může být řešením problému „nedotknutelnosti“ sbírkových předmětů a nemožnosti poznávat je jinak než vizuálně. Pro edukaci jsou tyto metody velmi užitečné, a to nejen pro svou názornost. Poznávání je účinnější, můžeme-li do něj zapojit všechny smysly. Působení těchto exponátů doplňuje vystavované muzeálie, v současné době tyto způsoby vystavování nacházíme v expozicích častěji a z hlediska vzdělávání návštěvníků jsou klíčové. Didaktické exponáty napomáhají porozumění prezentovaným skutečnostem a celkově významně podporují návštěvníkovo aktivní osvojování informací a témat v muzeu.

Expozice z hlediska účinku na diváka a cílových skupin

Expozice můžeme posuzovat také podle účinku na diváka, určitým způsobem „plánovat“ typ zážitků, které v něm expozice vyvolává. Vzhledem

k tématu muzea je potřeba rozlišovat a kombinovat celou škálu prožitků, od intelektuálních po kognitivní, duchovní, emocionální, sociální, ale také relaxační. Aktuální prostory Domu pážat v Praze tyto možnosti nabízejí. Pro tvorbu expozice je ale také důležité hledisko podle návštěvnických skupin.

Velmi obecné třídění cílových skupin vycházející z nejčastěji zohledňovaných skupin, pro které je určena realizovaná expozice. Obvykle se dělí na dospělé návštěvníky, děti a mládež, resp. rodiny s dětmi, školní skupiny diferencované podle vzdělávacího stupně včetně vysokoškoláků, ale také seniory a osoby s handicapem (rozlišujeme ty s postižením hybnosti, návštěvníky se zrakovým, sluchovým postižením apod.). Pochopitelně, že stálá expozice musí být určena co nejširší cílové skupině návštěvníků a zároveň každý by si měl najít to „své“.

V současné době významně posiluje účinek expozice interaktivita a nová média v expozicích. Zároveň se do muzejních expozic zavádějí inovativní didaktické prvky, jež posilují jejich výpovědní hodnotu. Interaktivita především znamená, že návštěvník může do expozice skutečně aktivně vstoupit a realizovat nějakou aktivitu, manipulovat s vystavenými předměty či didaktickými prvky v expozici. Aktivizující prvky se stávají významnou pomocí pedagogům.

K tomu v dnešní době přispívají nová média v expozicích. Tedy uplatnění interaktivity je mnohdy spojeno s novými digitálními technologiemi. Někdy se obě metody vhodně propojují. K moderním přístupům dnes patří například: informační a herní kiosky, videoprojekce, zvukové smyčky, speciální efekty, simulace a podobně. Expozice se tak stává nejen jednou z hlavních prezentačních forem muzea, ale také jako prostředí, v němž se návštěvníci mohou vzdělávat nebo se mohou účastnit řízeného edukačního procesu. Pro školní skupiny expozice posiluje různé přístupy iluzivnosti a narace.

Jedním ze znaků moderního muzea je vytváření co nejpríznivějších podmínek, které zohledňují návštěvníky s handicapem. Mohou se vytvářet speciální výstavy určené primárně různým skupinám handicapovaných, např. nevi-

domým; na straně druhé je vhodné integrovat různé speciální expoziční prvky do běžných expozic.

Muzeum jako výzva a šance

Založením Muzea paměti XX. století stojíme před významnou výzvou, která je důležitou možností a šancí. Současnost je mimo jiné charakteristická vlnou politického populismu a různých extremistických projevů. Mezi ně patří i relativizace tragických událostí dvacátého století, jak událostí období nacismu, tak zvláště období komunistické totality v mediálním prostředí, ve kterém se různé informace proměňují a není snadné rozlišit objektivitu a pravdivost sdělení. Naše paměťové instituce stojí před výzvou, která se týká právě tohoto prostředí, tedy vstupu do pomyslného trhu idejí, a to s odborným a relevantním pohledem. Činnost muzea se tak nemůže týkat jen budované expozice, která je jistě prioritní.

V oblasti vzdělávání je naše muzeum aktivní v tvorbě různých produktů, se kterými chceme vyjít za studenty a žáky dnešních škol. V tom je zásadně důležité nadšení a společné naladění pro věc s pedagogy základních a středních škol. Důležitá je i spolupráce s vysokoškolskými studenty, zvláště těmi z pedagogických fakult. Zde se nabízí možnost spolupracovat s budoucími učiteli, například prostřednictvím lektorských praxí. Naše muzeum v současnosti připravuje přibližně hodinové debaty na klíčová témata dvacátého století, aktuálně jich nabízíme dvanact. Vedle toho připravujeme dvacetiminutové dokumentární filmy jako výukové programy, které mohou být využity ve výuce a dobře odpovídají rámcovým vzdělávacím programům.

Právě očekávané vzdělávací výstupy jsou důležitým kritériem tvorby edukačních programů. Ve vzdělávací oblasti „člověk a společnost“, která se týká vyučovaných předmětů dějepis, základy společenských věd, popřípadě občanská výchova, se očekávají konkrétní kompetence studentů a žáků. Právě tyto kompetence směřují k demokratické kultuře, respektu vůči druhým a vlastní odpovědnosti za život společnosti. Jde

především o rozpoznávání postojů ohrožujících lidskou důstojnost nebo odporujících základním principům demokratického soužití. Autoři vzdělávání RVP očekávají i schopnost žáka být odolným vůči myšlenkové manipulaci a zároveň být schopen odhalovat kořeny společenských jevů, dějů a změn. Pochopení a interpretace historických událostí dvacátého století může jednoznačně tyto kompetence podporovat. Tématem vzdělávání může být i hledání paralel mezi minulými a současnými událostmi a jejich porovnávání s obdobnými či odlišnými jevy a procesy v dnešní době, a to i v evropském měřítku. Formativní role muzea, jak jsme o ní mluvili v úvodu, může být naplňována v utváření pozitivního hodnotového systému opřeného o historickou zkušenost a jejich pochopení a interpretaci.

Muzeum paměti XX. století stojí před mnoha úkoly, chce relevantně odpovídat na dnešní potřeby společnosti, zvláště škol. Může se stát moderním edukačním prostředkem a také prostorem setkání historie a současnosti. A tím podporovat demokratickou kulturu v naší společnosti. ■

Recenze

Karel KONEČNÝ:
Československá strana lidová v období nastupující normalizace (1969–1972).

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2019, 182 stran



Jak výrazně se proměnila Československá strana lidová (dále ČSL) po srpnové okupaci? Šlo o změny vynucené, nebo v zásadě provedené „dobrovolně“? Jednalo se o restauraci starého, nebo o proměnu pobřežnového vedení strany? Kteří aktéři výrazně ovlivňovali změny uvnitř ČSL? Jak se tyto proměny odrazily v jednotlivých krajských, okresních či místních organizacích, v lidoveckém tisku, v poslaneckých klubech uvnitř tehdejších zákonodárných sborů (Federální shromáždění, Česká národní rada) a v Národní frontě? Odpovědi na všechny uvedené otázky se pokouší najít nová studie olomouckého historika Karla Konečného.

Karel Konečný se ve své výzkumné činnosti zaměřuje na dějiny nekomunistických politických stran (Československé strany lidové a Československé strany socialistické) a československý exil po únoru 1948 a na odraz „velkých československých dějin“ v regionální historii. Jako pedagog působil na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kde byl tajemníkem Centra pro československá exilová studia. Nyní vede Katedru společenských věd na Pedagogické fakultě UP. Publikoval řadu cenných monografií a studií, mj. o významných osobnostech ČSL, např. v autorském kolektivu, o Janu Šrámkovi.¹

¹ TRAPL, Miloš — KONEČNÝ, Karel — MAREK, Pavel: *Politik dobré vůle. Život a dílo msgr. Jana Šrámka*. Vyšehrad, Praha 2013.